

Unga och läsning

Edinburgh, Skottland

Besök hos stiftelse Scottish Book Trust, forskaren Charlotte Weber & skolbibliotekarien George McKenzie på Tynecastle High School

Frida Svensson

Introduktion

19-23 maj 2025 var jag i Edinburgh, Skottland i syfte att besöka verksamheter och personer som jobbar med att förstå och försöka påverka ungas relation till läsning. Genom att besöka tre olika aktörer hoppades jag att resan skulle ge en bred bild av utmaningar och inspiration. Jag är skolbibliotekarie på högstadieskolan Stenbackaskolan i Asarum, i Karlshamns kommun, där läsförmåga och läsintresset är lågt, så som det ser ut på många andra ställen i Sverige. Jag drivs av att jobba för att vända detta och jag ser att det behövs inspiration, kunskap och praktiska exempel på hur det kan göras och resan har gett mig inspiration i rätt riktning och jag hoppas kunna utveckla det läsfrämjande arbetet på skolan och i förlängningen i kommunen.

Jag har besökt Scottish Book Trust som jobbar för att alla barn och unga ska kunna och vilja läsa. De jobbar tätt med forskning och trycker på hur viktig läsning är, inte bara för att klara sin utbildning och sedan få jobb, utan även för det psykiska välmåendet och att lära känna sig själv. Jag träffade också forskaren Charlotte Weber som har bedrivit forskning i samarbete med Scottish Book Trust kring ungdomar och deras läsning. Hon har undersökt vad läsning kan göra för att hitta sin plats i samhället och världen och att utforska olika sätt att vara och leva. Hon har bland annat jobbat med en grupp ungdomar kring frågan varför så många ungdomar slutar läsa för nöjes skull under sina tonår och även undersökt skolbibliotekets roll i detta. Genom att besöka Scottish Book Trust gav resan en bild av övergripande arbete kring ungas läsning och mötet med Charlotte Weber en mer specifik inblick. För att se ett exempel på hur arbetet kan gå till praktiken besökte jag Tynecastle high school och deras skolbibliotekarie George McKenzie, där jag fick se hur samverkan mellan skolan, partners och föräldrar har bidragit till en framgångsrik skolbiblioteksverksamhet.

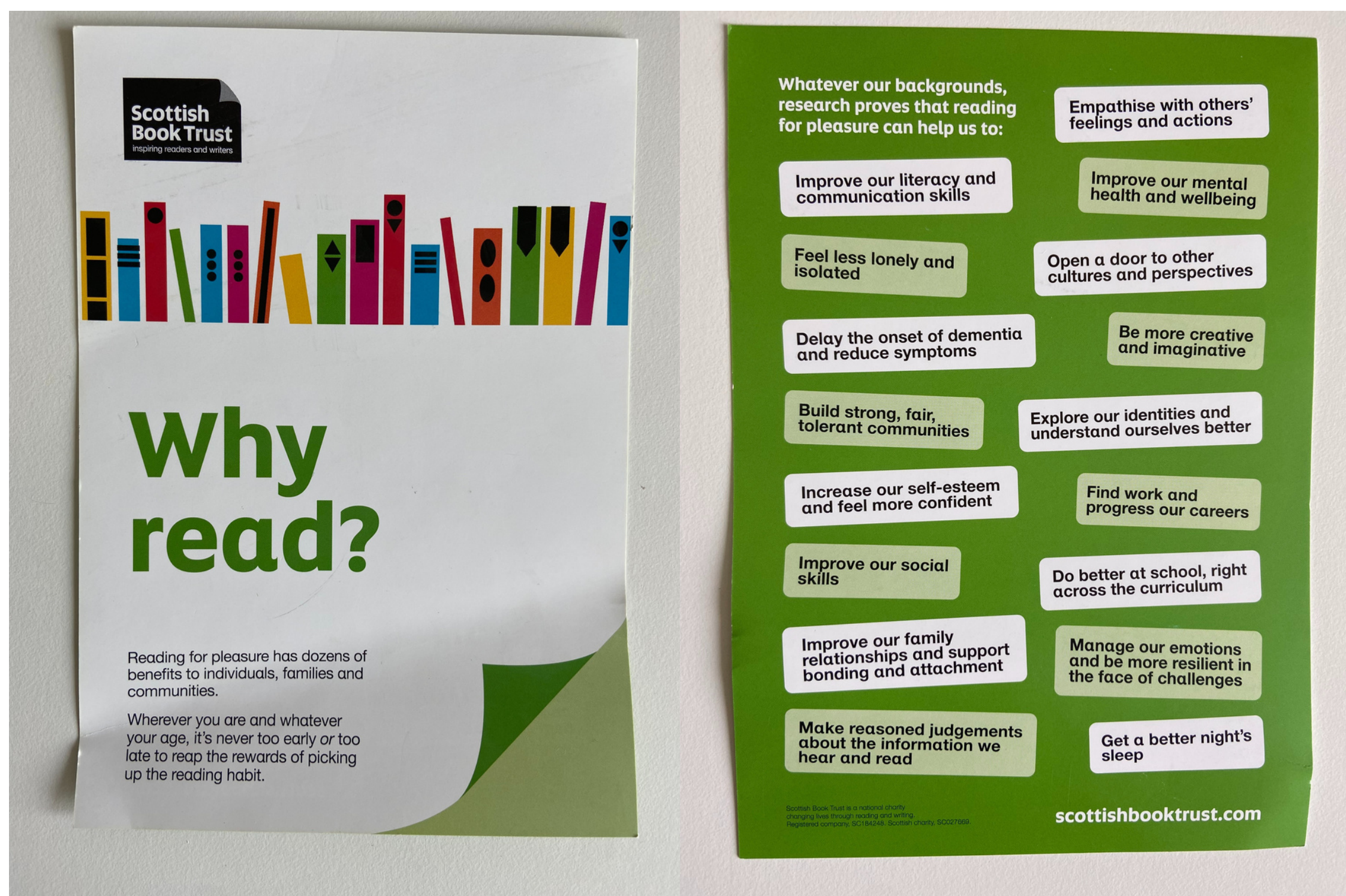
Jag ville ta reda på följande:

Vilka är era pågående projekt?
Vad har ni för utmaningar?
Var finner ni inspiration?
Vilka är era framgångsfaktorer?

Scottish Book Trust

På Scottish Book Trust träffade jag ett team med representanter från projekt inom forskning, vuxnas läsning, skrivande och barns läsning i skolan. Scottish Book Trust jobbar utifrån “Reading for pleasure” och vill öppna världen för njutning i läsning. *Why read?* är ett material de tog fram för att belysa just de fördelarna med läsning. Många vet att det är bra att läsa för att förbättra sitt språk men att det i slutändan oftast inte är de faktorer som gör att man faktiskt kommer över tröskeln och läser, utan snarare någon av anledningarna som syns på deras affisch.

Projekt under paraplyet “School communities” syftar till att skapa en läsande kultur på skolor och budskapet Scottish Book Trust vill få fram i projekten är att all läsning är bra läsning. De fokuserar inte så mycket på frågan om kvalitet utan mer på att det ska finnas ett intresse för texten. De driver programmet “Reading schools” där en skola väljer en nivå de vill uppnå; Core, Silver eller Gold. Programmen innehåller upplägg och aktiviteter som skolan ska genomföra. Eleverna är hjärtat i projekten, vilket de anställda på Scottish Book Trust tror är den viktigaste faktorn för att ett projekt inom läsning inom skolan ska bli lyckat. Projekten under “School communities” har en lång tidslinje där arbetet med läsning behöver börja tidigt i åldrarna för att skapa goda förutsättningar.

Ett problem som Scottish Book Trust har belyst och som jag ser i mitt dagliga arbete är att intresset för läsning går markant ner när barn blir tonåringar och även deras intressen och hobbies. Scottish Book Trust tog fram Story deck som ett redskap för tonåringar att fundera över vad de gillar och inte gillar. Korten visar olika aktiviteter eller föremål och blir då olika alternativ att välja mellan i en diskussion kring intressen. De har sett att den har varit uppskattad på skolor och i arbete med unga.

En annan framgångsfaktor för barn och ungas läsning är, enligt personalen på Scottish Book Trust, läsande förebilder. De hade ett projekt för några år sedan med First Minister, som var en läsande förebild framför allt för barn. Just förebilden hade stor inverkan på barnens motivation och det var ett framgångsrikt projekt.

Personalen på Scottish Book Trust lyfter också fram deras olika bakgrund som en framgångsfaktor. Det har en positiv påverkan på diskussioner och framtagandet av nya idéer att de har olika professioner och olika ingång i en gemensam fråga och strävan mot samma mål. De berättar att det gör att de kommer framåt på sätt som inte är självklara vid första anblick och att deras arbete blir bättre på det sättet.

Charlotte Weber

Charlotte Weber doktorerade i samarbete med Scottish Book Trust och forskade på ungdomars läsvanor och vad anledningen kunde vara att det oftast sker en drastisk minskning i intresset för läsning när man blir tonåring, samt skolbibliotekets roll för ungas läsning. Weber förvånades av att ungdomarna själva inte angav teknik som ett hinder för deras läsning. De tyckte inte att mobiler och sociala medier distraherade dem och gjorde inte att de valde bort läsning. Weber påpekar att det är svårt att veta om deras svar berodde på att eleverna "vet" vad de ska vara på frågan när den ställs av en vuxen. Hon tog även upp att det kan vara så att problemet med tekniken anses större från vuxenvärlden än från eleverna själva och det är även möjligt att tekniken är närvarande men att eleverna inte ser den som just ett hinder för läsningen.

Webers forskning visar även att vuxna inom skolan ofta lyfter fram argument för läsning som eleverna inte känner tillräckligt för. De vet att det är positivt för språkutvecklingen, men det motiverar dem inte tillräckligt. En positiv faktor som syntes i forskningen var läsande förebilder. Det kom även fram att skolbibliotekets roll är större än det läsfrämjande uppdraget. Skolbiblioteket fyller även en funktion som trygg plats och där eleverna kan lära sig vara kritiska.

Tynecastle High School - skolbibliotekarie George McKenzie

Tynecastle High School ligger i ett område som många nyanlända kommer till som en första anhalt och som många lämnar efter några månader. På skolan har var femte elev inte engelska som förstaspråk och var trettonde elev pratar inte engelska alls. Skolbiblioteket är "ett bibliotek för alla" vilket innebär att George jobbar mycket med representation och att böckerna i biblioteket ska visa det. George jobbar med inställningen "Reading for enjoyment" och uppmuntrar eleverna att läsa det de är intresserade av och sätter inga krav.

För att utveckla arbetet kring elevernas läsförmåga har de skapat en "Literacy improvement group". En grupp med skolbibliotekarie, rektor, föräldrar och samarbetspartners som tillsammans tog fram riktlinjer för hur skolan på ett bättre sätt kan jobba läsfrämjande. Från föräldrar kom önskemålet om att veta mer om vad som hände i biblioteket. Du upplevde att deras barn inte hade något att säga när de kom hem från skolan och fick frågan om vad de hade gjort. George gör en kalender varje månad där man kan se vad som händer i biblioteket och evenemang som rör hela skolan. Kalendern publiceras på hemsidan och finns utskriven i biblioteket.

På Tynecastle High School har de ett bibliotekssystem som heter Reading cloud. I systemet har eleverna en egen profil. De kan se sina lån, skriva recensioner, se vad som är nyinkommet i skolbiblioteket och se rekommendationer för just dem baserat på vad de lånat innan. Systemet är läsfrämjande både för att eleverna kan reflektera och skriva om sin läsupplevelse men även få skraddarsydda tips just för dem. Systemet blir en kommunikationsväg för skolbiblioteket där nyinkommet syns och med det skapa intresse för att besöka biblioteket. Systemet är en viktig del i det läsfrämjande arbetet. Skolbiblioteket är skyltat med de mest utlånade böckerna, vilket lockar många ovana lärare till att låna.

Tynecastle High School har ett samarbete med Edinburgh University inom STEM (Science, technology, engineering, mathematics). Projektet kallas Library for inspiration och innebär att universitetet lånar ut utrustning till biblioteket som de i sin tur kan låna ut till elever. Projektet riktar sig till tjejer i en socioekonomiskt utsatt situation där syftet är att nå de elever som står längst ifrån att själva få eller ta chansen till att utforska STEM-områden. George berättar att samarbetspartners är viktiga för skolbibliotekets arbete och möjliggör sådant som annars inte hade gått, till exempel att låna ut dyr teknik.

Sammanfattning

Tack vare stipendiet från Svensk Biblioteksförening har jag kunnat göra resan, som annars inte hade varit möjlig. Jag tycker överlag att det finns för få sammankomster för skolbibliotekarier för inspiration och kollegialt lärande på tillräckligt nära avstånd. Jag upplever att jobbet blir isolerat och ensidigt på grund av det. Resan var positiv för mig, inte bara utifrån ny kunskap, utan även utifrån den inspiration jag fick för framtida arbete utifrån de sociala aspekten av resan. Det blev tydligt för mig vikten av att prata med andra skolbibliotekarier om mitt jobb och även att prata med andra professioner som har samma mål. Jag fick upp ögonen för alternativa sätt att jobba på och kraften i att se hur andra ställer sig till samma fråga som vi är många som tapas med; hur vi ska få barn och unga att vilja läsa och bli bättre på det.

Jag tog särskilt med mig inställningen att eleverna är hjärtat i projekten. Jag tror att man lite för lätt tänker att man har eleverna som utgångspunkt men att det är vuxna som skapar ramarna och innehållet och att eleverna har en liten del i inflytandet. Jag tror att engagemanget blir större, ju större del av projekten som eleverna är delaktiga i. Ett sånt arbetssätt är mer tidskrävande men över tid en framgångsfaktor. Vuxna kan också ha en stark negativ inställning till teknik och sociala medier, vilket inte stämmer överens med ungas uppfattning. Charlotte Webers forskning visade att unga inte ser tekniken som ett hinder för deras läsning, vilket jag däremot ser bland de vuxna runt omkring mig på min arbetsplats som en övertygande åsikt. Även om unga inte anser att detta är ett hinder, kan det självklart vara det utan att de är medvetna om det, men jag tror att skillnaden är så stor mellan deras inställning och vuxnas inställning att den kan skapa motsättningar redan innan man har tagit upp boken och försökt börja läsa.

Unga och vuxna verkar också stå långt ifrån varandra när det gäller vad som motiverar till läsning. Webers forskning visade att unga inte berörs av de faktorer som vuxna i skolan lyfter fram som till exempel att det är bra för språkutvecklingen. Denna insikt är något som har varit gemensamt för samtliga personer och verksamheter jag besökt under resan. Gemensamt var även åsikten att unga inte är medvetna om vad de gillar eller inte gillar och att de i sitt liv inte tar ställning till den frågan så mycket. Det gör det svårt att veta vilken bok man vill läsa eller vad man vill bli i framtiden. olika verksamheter och personer.

Under samtliga besök pratade vi också om vikten av att börja tidigt med läsfrämjande arbete, att det inte går att fixa när eleverna kommer till tonåren. Detta är något som jag tänker att jag kan ta med mig i mitt arbete. Jag upplever att lärarna kan ha en frustration över att elever inte kan läsa när de kommer till högstadiet och att de undrar vad som hänt i skolgången tidigare. I kommunen jag arbetar ser jag att det skulle vara positivt med en läsfrämjande grupp med olika professioner från olika verksamheter. Den gruppen hade då med sina olika ingångar och synsätt kunnat se det läsfrämjande arbetet från olika håll och tillsammans skapa ett ramverk för hur kommunen kan arbeta för att öka elevernas läsförmåga. Om medlemmarna i gruppen kommer från verksamheter med barn i olika åldrar får vi även en lång tidslinje att jobba med och förhoppningen hade varit då att det inte blir lika mycket frustration i högstadiet när lärarna upplever att eleverna inte kan läsa.

I sommar blir det lag på att alla skolor ska ha en skolbibliotekarie, vilket har fått kritik från flera håll i branschen då kraven inte är tydliga. Jag tror inte att endast lagen kommer göra tillräckligt för elevers läsförmåga utan att det även behövs ett tydligt arbetssätt med strukturer grundat i forskning och ett ihållande samarbete mellan olika verksamheter och personer.